

FUND OG FORSKNING

BIND 58

2019

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 58

2019

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 58

2019

With summaries

KØBENHAVN 2019

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget:
Keld Helmer-Petersen: Fotografi fra serien Sydhavnen, 1965
Estate of Keld Helmer-Petersen

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

Om titelvignetten se s. 197

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:

Claus Røllum-Larsen

Temareaktion:

Caroline Nyvang, Mette Kia Krabbe
Meyer og Thomas Hvid Kromann

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår 'double blinded peer-review' for at kunne antages. Undtaget fra denne norm er dog i dette nummer artiklerne under 'Fund'.

Trykt på Munken Premium Cream 13 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1998
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Strandbygaard A/S

Tryk og indbinding: Strandbygaard A/S
Printed in Denmark
Oplag: 300 eks.

ISSN 0069-9896

INDLEDNING: SAMLING OG FORSKNING

AF

MARIANNE HOLM PEDERSEN

FORMAND FOR DET KGL. BIBLIOTEKS INTERNE FORSKINGSUDVALG

I 1954 udgav Det Kgl. Bibliotek for første gang tidsskriftet *Fund og Forskning*. Formålet var “både herhjemme og i udlandet at udbrede kendskabet til bibliotekets samlinger og til, i det hele taget, at udbygge forbindelsen mellem biblioteket og offentligheden”.¹ Siden den gang har bibliotekets egne forskere, gæsteforskere og eksterne således offentliggjort spændende artikler om samlingerne og relaterede forskningsspørgsmål. Artiklernes faglige vægtning, metodiske greb og perspektiver har selvfølgelig forandret sig igennem årene,² men hovedformålet for *Fund og Forskning* er fortsat at udbrede kendskabet til bibliotekets store samlinger og forskningen i bøger, manuskripter, breve, kort, tegninger, fotografier, noder, småtryk, materiale om dagliglivets kultur m.m.

Inden for samlingsverdenen er der imidlertid sket en hel del i de sidste 65 år. Dette gælder ikke mindst, fordi digitale materialer, metoder og redskaber i dag spiller en stor rolle i forskningen, og det har ændret betingelserne for opbygningen af kulturarvssamlinger og deres brug. En del af bibliotekets fysiske samlinger er blevet digitaliseret og er dermed tilgængelige for en større offentlighed. Samtidig indsamler biblioteket digitalt fødte samlinger, ligesom blandede samlinger, der indeholder både digitale og fysiske materialer, bliver mere og mere almindelige. Dette giver nye muligheder, men rejser også flere spørgsmål. For nogen udgør de ekstra muligheder et decideret paradigmeskifte, der radikalt ændrer fagligt indhold og metoder inden for humanistisk forskning. For andre udgør de nye spørgsmål blot endnu en variant af metodiske problemstillinger, man historisk har arbejdet med inden for humaniora, hvor kildekritik og overvejelser om prove-

¹ Palle Birkelund: Forord, *Fund og Forskning* 1, 1954.

² Erland Kolding Nielsen og John T. Lauridsen: Fund og forskning i Det Kongelige Biblioteks samlinger igennem 50 år, *Fund og Forskning* 43, 2004, s. 5-9.

niens er centrale. Uanset hvordan man forstår den aktuelle situation, gør de digitale forandringer det dog særdeles relevant at fokusere på forholdet mellem samling og forskning.

I denne udgave af *Fund og Forskning* markerer vi således tidsskriftets 65-års jubilæum med et temanummer, der fokuserer på “samling og forskning”. 10 artikler diskuterer med udgangspunkt i flere af Det Kgl. Biblioteks samlinger nogle af de metodiske problemstillinger, som er en integreret del af forskning i samlinger. Som nummerets gæsteredaktører skrev i deres indkaldelse af artikler, er ønsket at give et indblik i, hvordan forskellige materialetyper angribes og forskellige fagtraditioner udvikler sig, samtidig med at der reflekteres over kildematerialet og samlingens tilblivelse og tilgængeliggørelse. Temanummerets artikler kan således også læses af både studerende, forskere og fagligt interesserede som en form for vejledning til, hvordan arbejdet med samlinger kan gribes an fra forskellige faglige vinkler og med brug af en variation af metoder og digitale redskaber.

Et overblik over samlingerne

Temanummeret fungerer i høj grad som vindue til nogle af Det Kgl. Biblioteks mange samlinger, og artiklerne skulle gerne tjene til inspiration for nye projekter. Den trofaste læser af *Fund og Forskning* har sandsynligvis et indgående kendskab til biblioteket, men for den uindviede studerende, der måske for første gang reflekterer over, hvad et forskningsbibliotek egentlig indeholder, følger her en kort – og langt fra udtømmende – introduktion til de af bibliotekets samlinger, der omtales i dette nummer.³

Siden Pligtafleveringsloven af 1697 har Det Kgl. Bibliotek – i alle dets mange organisatoriske former og under skiftende navn – modtaget alt trykt materiale, der er udgivet i Danmark. Det gælder f.eks. bøger, tidsskrifter, småtryk, plakater, postkort og aviser. Dette materiale udgør grundstammen i *Danske samlinger*, der dog indeholder tryk tilba-

³ For yderligere oplysninger, se Det Kgl. Biblioteks hjemmeside (www.kb.dk) og pligtaflevering.dk. I øvrigt findes en lang række indføringer i bibliotekets samlinger, herunder Henrik Horstbøll og John T. Lauridsen (red): *Den trykte kulturarv. Pligtaflevering gennem 300 år*, 1998; Carl S. Petersen: *Det kongelige Biblioteks Haandskriftsamling*, 1943; Anne Ørbæk Jensen: *Musiksamlingerne på Det Kgl. Bibliotek. En guide*, 2018; Ingrid Fischer Jonge: *Udvalgte værker fra Det Nationale Fotomuseum*, 2004; Jens Henrik Koudal: *Folkeminder og dagliglivets kultur. Indføring i Dansk Folkemindesamlings arkiv*, 2004 og Stig T. Rasmussen: *De orientalske samlinger*, 2016.

ge fra den første danske bog blev publiceret i 1482. Biblioteket har ligeledes indkøbt udenlandsk materiale, der handler om Danmark eller danskere, oversættelser af danske forfatters værker og andet, der har haft betydning for Danmark som kulturnation og for den forskning, der drejer sig om danske forhold.⁴ En særskilt del af de ældre samlinger udgøres af de *Boghistoriske samlinger*, der primært består af udenlandske sjældne bøger (inkunabler, pergamenttryk og unikke bogbind).

I takt med den teknologiske udvikling har pligtafleveringen ændret sig til også at omfatte andre typer materialer end trykte. Det gælder f.eks. fonogrammer, cd-rom'er, videoer, dvd'er, radio- og tv-programmer og computerspil. Siden 2005 har *Netarkivet* høstet den danske del af internettet. Dette sker dels ved generelle, månedlige høstninger, ved begivenhedshøstninger (folketingsvalg, Det Internationale Melodi Grand Prix i København i 2014 og lignende) og ved tematiske høstninger på forskeres foranledning.

Pligtafleveringsloven har til formål at sikre indsamling og bevaring af dansk kulturarv, men dette omfatter selvfølgelig langt mere end publiceret materiale. Det Kgl. Biblioteks specialsamlinger indeholder derfor også en del upubliceret og unikt materiale, der historisk er anskaffet gennem køb og donationer.

Håndskriftsamlingen indeholder f.eks. håndskrifter fra tidlig middelalder til i dag, bl.a. breve, manuskripter, dagbøger og personarkiver, typisk fra danske og europæiske forfattere og andre kulturpersonligheder. Den del af samlingen, der befinder sig i Aarhus, indeholder desuden arkivalier fra undervisere på Aarhus Universitet og aarhusianske kulturpersonligheder. I *Musiksamlingen* findes en så vidt mulig komplet samling af danske nodetryk, manuskripter fra danske komponister samt et stort udvalg af udenlandske nodetryk og noder i digital form, og i tilknytning dertil har *Dansk Center for Musikudgivelse* udgivet tematiske værkfortegnelser og noder i både fysisk og digital form. Mens *Kortsamlingen* rummer kartografisk materiale over alle geografiske lokaliteter (med særligt fokus på Danmark), indeholder *Billedsamlingen* mere end 17 millioner billeder fra kobberstik tilbage til 1400-tallet over tegninger til alle former for fotografi fra kunstfotografi til presfotografi, amatørfotografi og luftfotografi. Endelig har *Dansk Folkemindesamling* en righoldig samling, der dækker dagliglivets kultur og indeholder eksempler på såkaldt almindelige menneskers livsopfattelser, erindringer, traditioner, sang, musik og dagligdags historier.

⁴ <http://www.kb.dk/da/nb/samling/ds/index.html>

Forskning i samlinger og temanummerets artikler

Som det fremgår ovenfor, udgør specialsamlingerne en vigtig kilde til kulturhistorisk viden om Danmark og den udvikling, der ligger til grund for samfundet, som vi kender det i dag. Når det er vigtigt ikke bare at stille samlingerne til rådighed, men også at forske i dem, skyldes det, at forskningen er med til at udgøre fundamentet for en tidssvarende indsamling, registrering, bevaring, adgang og formidling af bibliotekets samlinger, altså de opgaver der er helt grundlæggende ansvarsområder for Det Kgl. Bibliotek. Som der står i bibliotekets forskningsstrategi for 2020-2023 kan forskningen “påpege samlingernes potentialer og synliggøre indholdsmæssige eller metodiske problemstillinger, der ikke førhen var kendt, ligesom forskernes viden om produktion og proveniens af både fysiske og digitale kilder kan belyse muligheder og begrænsninger ved brug af materialet”.⁵ F.eks. undersøges det i et igangværende projekt, hvordan flygtige teaterperformances kan indsamles, og hvordan materialet kan bruges i en sammenhæng, hvor teatermanuskriptet ellers har været den mest anvendte form for dokumentation af scenekunsten.⁶ Militærkort i samlingen, udarbejdet af det sovjetiske militær under den Kolde Krig, peger samtidig på, at der er behov for at redegøre for forholdet mellem digitale versioner og fysiske originaler: Mens den omfattende digitalisering udgør en demokratisering af adgang til samlinger, er der også udfordringer ved brugen af det digitale materiale, der kræver kritisk refleksion, især når det fysiske forlæg er væk.⁷ For bibliotekets egne forskere er det således en vigtig opgave at sætte samlingerne i spil for såvel forskere i ind- og udland som bibliotekets almene brugere. En metodisk valid forskning viser ligeledes vejen for en redelig og kildekritisk brug af samlingerne i en tid, hvor *fake news* og millioner af mere eller mindre valide digitale

⁵ *Strategi for forskning på Det Kgl. Bibliotek 2020-2023.*

⁶ Forskningsprojektet *Indsamling af flygtige scenekunstformer (2019-2021)* udføres af Anna Lawaetz og er finansieret af Kulturministeriets Forskningsudvalg.

⁷ Forskningsprojektet *Kortlagt fra Øst: Sovjetisk kortlægning af Danmark under den Kolde Krig* (2018) blev udført af Stig Svenningsen og var finansieret af Kulturministeriets Forskningsudvalg. Se i øvrigt Stig Roar Svenningsen og Mads Linnet Perner: Soviet Cold War Maps: examining the organization and practices of production through the case of Denmark, *The Cartographic Journal* <https://doi.org/10.1080/00087041.2019.1660518>, under udgivelse, og Stig Roar Svenningsen og Mads Linnet Perner: Using GIS and historical digitized aerial imagery and maps to analyze information on Cold War Soviet military maps of Denmark, *e-Perimtron* 14 (2), s. 85–96, under udgivelse.

kilder vinder frem. Inden for nogle faglige områder adskiller denne form for "samlingsorienteret forskning" sig måske fra den forskning, der foregår på universiteterne, hvor den tætte interaktion med samlingsopbygning, udvikling af metadata og lignende ikke nødvendigvis foregår og ikke er en del af forskernes forpligtelse. Dette indebærer dog ikke, at den samlingsorienterede forskning i sit faglige væsen er en anden slags forskning end den, der finder sted på universiteterne. Tværtimod er det helt centralt, at de samlingsorienterede projekter samtidig fokuserer på almene, videnskabelige problemstillinger i dialog med den forskning, der finder sted på universiteter og i andre forskningsmiljøer i og uden for Danmark.⁸ Pointen er snarere, at den tætte kobling til samlingerne (fysisk, metodisk og analytisk) giver både nogle særlige forpligtelser og et ekstra potentiale. Disse muligheder bør vi udnytte, meget gerne i samarbejde med vore kolleger på universiteterne og andre relevante institutioner i og uden for Danmark.

Forsker og arkiv

I temanummerets 10 artikler giver nogle af bibliotekets fastansatte forskere, gæsteforskere og projektansatte deres bud på metodiske problemstillinger i forskning i samlinger. Ordet "samling" henviser i bibliotekssammenhæng måske først og fremmest til betydningen "mængden af genstande som en privatperson eller institution har samlet på eller samler sammen", men det er værd også at gøre opmærksom på ordets aktive betydning: "det at bringe enkeltdele sammen og gøre dem til en helhed, f.eks. under en fælles administration".⁹ Som arkivteoretisk forskning har påpeget, udgør arkiver samfundets hukommelse, men de er ikke bare neutrale eller objektive størrelser. Det Kgl. Biblioteks pligtafleverede samlinger indeholder jf. lovgivningen alt udgivet materiale, men det udvalgte materiale i specialsamlingerne er udtryk for, hvad man har fundet vigtigt at bevare.¹⁰ Det, vi vælger at huske og det, vi dermed samtidig vælger at glemme, er med til at

⁸ Jf. *Strategi for forskning på Det Kgl. Bibliotek 2020-2023*.

⁹ Den Danske Ordbog, www.ordnet.dk

¹⁰ Jf. Marlene Manoff: Theories of the Archive from Across the Disciplines, *portal: Libraries and the Academy*, 4, nr. 1, 2004, s. 9-25, s. 13ff.

forme fremtidens forståelse af fortiden og nutiden (og hvem "vi" er).¹¹ Ligeledes afgør arkivinstitutionens struktur, hvad der kan blive gemt,¹² ligesom måden, hvorpå en samling er organiseret og registreret påvirker mulighederne for, hvad vi kan undersøge. Samlingerne er dermed ikke foruddefinerede helheder, men skabt gennem kuratorers arbejde, hvad enten disse er indsamleren selv, bibliotekaren eller forskeren.

De tre første artikler er alle inspireret af "the archival turn" inden for især litteraturforskningen og kulturvidenskabelige studier, der netop har peget på nogle af ovenstående spørgsmål og reflekteret over forskerens rolle i arkivdannelse og -analyse. På baggrund af et forskningsprojekt om "bøger for børn" giver Charlotte Appel og Nina Christensen en metodisk introduktion til, hvordan de har opsporet de kilder – bøger, håndskrifter og andre medier – der ligger til grund for besvarelsen af projektets forskningsspørgsmål. Bøger for børn var ikke en kategori, der blev anvendt i datidens katalogisering, og forfatterne har derfor været nødsaget til at søge på tværs af eksisterende kategorier. Artiklen viser, hvordan forfatterne ved en nærmest detektivisk tilgang i mange forskellige samlinger og materialetyper ender med at skabe deres eget arkiv til brug for projektet. Artiklen understreger dermed betydningen af "the researcher's cut",¹³ dvs. at arkivet ikke blot er en størrelse, der findes derude, men tværtimod skabes i forskerens møde med materialerne.

Den detektiviske tilgang er også gældende for Thomas Hvid Kromanns arbejde med den internationale avantgardebevægelse *Situationistisk Internationale*. I sin artikel beskriver Kromann de arkiver i ind- og udland, der knytter sig til bevægelsen, og hvilken betydning deres institutionelle forhold har for arkivarbejdet. Nyligt tilgængeligt materiale muliggør en anden læsning af receptionshistorien end tidligere, men Kromann understreger også, at mens arbejdet i og med arkiverne kan føles som at lægge brikker i et omfattende puslespil, er

¹¹ Joan M. Schwartz and Terry Cook: *Archives, Records and Power: The Making of Modern Memory*, *Archival Science* 2002, 2, s. 1-19. I øvrigt en pointe, det er særdeles relevant at være bevidst om i en nutid, hvor færre og færre ressourcer nødvendiggør en restriktiv accessionspolitik, og hvor ikke mindst de digitale kilders uendelighed gør det påkrævet kontinuerligt at overveje, hvad der er relevant at bevare for eftertiden.

¹² Jacques Derrida: *Archive Fever: A Freudian Impression*, Chicago: University of Chicago Press, 1995, i Marlene Manoff: *Theories of the Archive from Across the Disciplines*, *portal: Libraries and the Academy*, 4, nr. 1, 2004, s. 9-25.

¹³ Maria Tambokou: *Archival Research: Unravelling space/time/matter entanglements and fragments*, *Qualitative Research*, 14(5), 2014, s. 617-633, s. 631.

puslespillet ikke en uskyldig metafor. Det totale arkiv eksisterer ikke, og derfor må arkivarbejderen også forholde sig til spørgsmålet om hvilket materiale, der *ikke* befinder sig i et givent arkiv. Her er det relevant at se på intentionerne bag arkivernes skabelse, og med teoretiker og filmmager Guy Debord som case udfolder Kromann således Debords forsøg på at skabe et eftermæle.

Ligesom Guy Debord har fotografen Keld Helmer-Petersen også indsamlet og ordnet et righoldigt arkiv. Helmer-Petersens arkiv, der nu befinder sig på Det Kgl. Bibliotek, er emnet for Inger Ellekilde Bondes artikel. Arkivet og især digitaliseringen gør materiale tilgængeligt, som den omhyggelige Keld Helmer-Petersen ikke selv har offentliggjort. For Bonde giver arkivets mangfoldige materiale bestående af bl.a. elementer fra arbejdsprocessen, personlige papirer og dokumentation af receptionen af hans arbejde mulighed for andre læsninger af fotografens arbejde, end receptionshistorien tidligere har skrevet frem. Samtidig diskuterer hun også såvel fotografens rolle som arkivskaber såvel som forskerens rolle som kurator for den fortælling om fotografen, der skabes.

Arkivets logikker

Når man skal bruge et arkiv, kan det være en fordel at forstå de grundlæggende tanker og intentioner bag forskellige typer af arkiver. Det gør det relevant at se på, hvilke tanker arkivaren eller kuratoren gør sig, når vedkommende ordner materialet. Med udgangspunkt i tre forfatterarkiver diskuterer Lotte Thyrring Andersen dynamikken mellem samling og forskning, som den tager sig ud i arkivordningsprocessen. Med særligt fokus på Peter Seebergs arkiv, som hun selv ordnede, påpeger Andersen at: "at ordne og registrere et forfatterskab er som at ordne og registrere et liv". Imidlertid er det vigtigt at have sig for øje, at ordningen ikke skal have form af en biografi, der på forhånd lægger bestemte fortolkninger ned over arkivet, men i stedet skal være en registrant, der muliggør åbne læsninger fra andre forskeres side.

Mens Andersen tager os med ind i arkivordningens logikker, er det ikke altid, man har så direkte adgang til arkiv- eller samlings-skaberens egne tanker. Grev Otto Thotts (1703-1785) håndskriftsamling er en enestående samling i biblioteket, men der findes ikke mange arkivalier fra Thotts egen hånd vedr. samlingens opbygning. I sin artikel om Thotts samling argumenterer Anders Toftgaard dog for, at samlingen i stedet kan bruges som en kilde til sig selv. Han benytter således kata-

logposterne over samlingens bestanddele til at udrede, hvordan Thott byggede sit arkiv og bibliotek op. Toftgaards grundige gennemgang af et udtræk af de digitale katalogposter på Thotts håndskriftsamling viser, hvor bred en dokumentation af 1700-tallets mange forskellige vidensområder, samlingen faktisk indeholder.

I forlængelse af Toftgaards argument om at bruge arkivet som kilde benytter Lene Vinther Andersen Dansk Folkemindesamlings hovedsamling "Voksende Samlinger" (1906-1959) som indgang til at undersøge det videnskabssyn, der lå bag samlingens opbygning. I modsætning til meget arkivmateriale, der er skabt med et andet formål for øje og først senere bliver indlemmet i et arkiv, er Folkemindesamlingens materiale – optegnelser af folketro, fortællinger, ritualer og meget andet – i udstrakt grad skabt med det formål at opbygge samlingen. Andersen giver en indføring i de overvejelser, der lå bag den daværende indsamling til arkivet, hvor folkets minder skulle optegnes, systematiseres og behandles af arkivarerne for derefter at gives tilbage til folket igen som ny viden. Ved at fokusere på ordningen af materialet peger Andersen på nogle bagvedliggende antagelser, som kan være nødvendige at forstå for at kunne bruge arkivet i kulturhistorisk forskning i dag.

Digitale muligheder og udfordringer

Som tidligere nævnt arbejder Det Kgl. Bibliotek aktivt med digitalisering og tilgængeliggørelse af samlingerne, og flere af temanummerets artikler peger på de muligheder, der ligger i en digitalisering af arkivmateriale. Appel og Christensen ser f.eks. europæisk forskningspotentiale, hvis historiske bøger for børn kunne findes online i forskellige lande og dermed belyse litteraturens transnationale dimension. For Bonde løsner digitaliseringen arkivets iboende struktur, og Kromann kan ved brug af digitale redskaber skabe sammenhænge på tværs af arkiver.

Temanummerets sidste fire artikler går i endnu højere grad ind i det digitale univers. Laura Søvsø Thomasen fokuserer på de muligheder, der er opstået ved digitaliseringen af naturvidenskabsmanden H.C. Ørsteds arkiv i anledning af 200-året for elektromagnetismens opdagelse i 2020. Som Thomasen påpeger, er der næppe meget af arkivet, der ikke allerede er gennemgået af forskere, men den digitale form giver mulighed for nye analytiske og metodiske tilgange. I et forskningsmæssigt perspektiv giver tilgængeligheden af det omfattende

videnskabelige materiale potentiale til at undersøge Ørsteds tværfaglighed ikke blot indholdsmæssigt, men i høj grad også i forhold til de genrer og udtryksformer, han benytter sig af. Digitaliseringen fremmer imidlertid ikke bare forskningen, men også de måder, hvorpå Ørsteds tanker kan formidles til et ungt publikum. Thomassen beskriver således udviklingen af undersøgelsesbaseret (*inquiry based*) gymnasielet undervisningsmateriale, hvori det både er arbejdet med arkivmateriale og indsigt i Ørsteds univers, der fremmes.

Mens tilgængeliggørelse blot stiller materialet til rådighed, sætter faglig formidling det digitaliserede i nødvendig kontekst. Netop dette er centralt i Axel Teich Geertingers artikel om arbejdet med tematiske værkfortegnelser, dvs. beskrivelsen af en komponists samlede *oeuvre*. Mens bibliotekets katalogsystemer som regel tager udgangspunkt i enkelte eksemplarer, giver digitale værkfortegnelser et tematisk perspektiv på tværs, der ligger tættere på de fleste biblioteksbrugeres tilgang. Den tematiske vinkling giver mulighed for at koble forskellige digitale ressourcer sammen som *linked data*, der dermed sætter materialet i kontekst. Ligesom Thomassen argumenterer Geertinger ikke blot for bidraget af en mere dybdegående dokumentation for forskningen, men også for den værdi, sammenkoblingen af f.eks. værkfortegnelser og muligheden for at lytte til musikken tilfører samlingen som undervisningsmateriale. Som Geertinger påpeger, er det ikke altid nok, at materiale og information alene tilgængeliggøres, dette skal også ske på en "kvalificerende og kritisk" måde, så der sker en egentlig formidling, der muliggør, at man kan anvende materialet redeligt.

Mediestream er eksempel på en af de digitale indgange, som Det Kgl. Bibliotek stiller til rådighed. Det er en webtjeneste, der udover digitaliserede radio-tv- udsendelser og reklamefilm giver adgang til ca. 35 millioner digitaliserede avissider fra Statens Avissamling. I sin artikel om danske avisers brug af traditionen for aprilsnar tager Caroline Nyvang således via Mediestream udgangspunkt i en række landsdækkende dagblades udgaver 1. og 2. april fra 1849 til 2019 for at undersøge, i hvilket omfang og på hvilke måder danske aviser har taget aprilsnarren til sig. Nyvangs analyse viser, hvordan jokens form og indhold ændres over tid. Disse ændringer synes at hænge sammen med både forandringer i det samlede medielandskab, og hvad der i bestemte perioder har ligget offentligheden på sinde. I de senere år har debatten om *fake news* og redelighed således påvirket avisernes muligheder for og villighed til at narre sine læsere, ligesom aprilsnarren i dag i høj grad kan minde om nyhedssatire.

Arkivstudier tager altid udgangspunkt i et kildemateriale, men hvor tilgængeligheden af det fysiske arkivmateriale kan hænge sammen med adgangsforhold, klausulering osv., er det digitale arkiv desuden udfordret af materialets flygtighed. Mens det i mange arbejdsprocesser er en stor fordel, at elektroniske data så let forandres, er det for arkiveringsprocessen en stor udfordring: Hjemmesider forandrer sig, data fjernes og flere versioner af tekster, billeder og videoer breder sig. Derfor er det nødvendigt med digital bevaring såsom Netarkivet, der som nævnt er det danske internetarkiv. Med fokus på fotografiet af manden, der spyttede ned på vandrende flygtninge fra en motorvejsbro nær Rødby i 2015, analyserer Mette Kia Krabbe Meyer og Eld Zierau den offentlige modtagelse og cirkulation af fotografiet. De beskriver, hvordan en anden slags skriftlige kilder bliver til, når mennesker reagerer på fotografiet i kommentarspor på mediers websider og sociale medier, og hvordan en helt ny medskabende udtryksform udvikles i samtidens *memes*. Forfatterne undersøger, hvordan forskellige online repræsentationer af fotografiet er bevaret i Netarkivet, samt hvilke metoder, der har været anvendt for at høste dem. De anviser ligeledes vej til, hvordan vi forskere kan referere til netarkivets websider i stedet for at linke til det foranderlige levende web.

Fund

Ud over de videnskabelige artikler har vi i dette temanummer inkluderet en række kortere indlæg, der introducerer et fund – et materiale fra samlingen – og skitserer de forskningsmæssige perspektiver, der kan være i materialet. Et luftfoto af en gård i Grindsted er ikke bare en affotografering fra oven, men en redigeret version af virkeligheden, der ofte fremstiller gården, som ejeren ønsker at huske den, og ikke som den fremstår i et samfund under hastig udvikling (Mette Colding Dahl). En grå arkivæske med de mest fantastiske bogbind designet af kunstneren Thorvald Bindesbøll kan give anledning til en boghistorisk undersøgelse af Bindesbølls boghåndværk, der både inddrager æstetik og brugshistorie (Sonny Ankjær Sahl). Optagelserne af husmandskone og sanger Ingeborg Munch fra Himmerland belyser ikke bare Ingeborgs liv, men også relationen mellem indsamler, meddeler og interviewerens usagte intentioner (Lene Halskov Hansen). Af den danske pictorialist, Sigvart Werners omfattende arkiv fremgår det, at han ikke blot var en teknisk dygtig landskabsfotograf, men også del af en tidlig natur-fredningsaktivisme, og arkivet kan derfor danne grundlag for

en bredere miljøhistorisk fortolkning end den rent æstetiske (Sarah Giersing). Og når Netarkivet høster Sys Bjerres sang “Malene” i ikke bare den oprindelige video, men også de utallige versioneringer, der ligger på Youtube og lignende platforme, giver det unikt kildemateriale til at studere den digitale musikrevolution (Henrik Smith-Sivertsen).

Endelig indeholder denne udgave af *Fund og Forskning* to artikler, der nok falder uden for temaet, men som ved deres gennemgang af vigtige brevsamlinger så udmærket supplerer det ovenstående. Kristian Hvidt præsenterer Edvard Brandes’ breve til Oskar Levertin i årene 1885-91. Hvidt har transskriberet brevene med det ædle formål at tilgængeliggøre dem for kommende generationer af forskere, der ikke nødvendigvis formår at læse Brandes’ kringlede håndskrift, og for at vise i hvilken grad Brandes igennem sine breve kunne påvirke og inspirere en ung svensk digter.

Sebastian Olden-Jørgensen fremlægger to breve om og fra den danske anatom, geolog og senere katolske præst og biskop Niels Steensen. Brevene har glædeligvis fundet vej ud af private gemmer og blev takket være læge, dr.med Troels Kardel og en anonym giver indlemmet i Det Kgl. Biblioteks samlinger i 2019. Det første brev er fra 1666 og stammer sandsynligvis fra fyrst Leopoldo de’ Medici, der i brevet omtaler Niels Steensen. Det andet brev, dateret 1673, er fra Niels Steensen og stilet til hans ven, den italienske matematiker Vincenzo Viviani. Olden-Jørgensen har transskriberet, oversat og kommenteret brevene, og de er hermed gjort tilgængelige for forskningen.

Temanummeret er resultatet af en seminarrække og fælles diskussioner på Det Kgl. Bibliotek. Afslutningsvis vil jeg gerne takke gæsteredaktionen, Thomas Hvid Kromann, Mette Kia Krabbe Meyer og Caroline Nyvang (alle seniorforskere ved Det Kgl. Bibliotek) for initiativet og deres redaktionelle indsats. Det Kgl. Bibliotek takker også Jan Helmer-Petersen for tilladelse til brug af Keld Helmer-Petersens fotografi fra serien *Sydhavnen* på temanummerets forside. Endelig er det mig en fornøjelse at meddele, at posten som redaktør for *Fund og Forskning* pr. 2019 er overgået til seniorforsker Claus Røllum-Larsen.

